

A NŐK HELYZETE A MUNKAHELYEN ÉS OTTHON

MÓD ALADÁRNÉ*

A nők helyzetét, körülményeit számos vetületben világítják meg a statisztika adatai. A népszámlálási és a különböző, folyamatosan gyűjtött demográfiai, valamint az iskolázottságra, foglalkoztatottságra, keresetre vonatkozó rendszeres adatok viszonylag bő tájékoztatást nyújtanak. Ezek az adatok azonban többé kevésbé külön-külön szemléltetik a nők helyzetének egy-egy oldalát, ezen belül a legtöbbet a nőkről mint keresőkről mondanak és mind ez ideig gyakorlatilag nem rendelkezünk olyan adatokkal, amelyek a nők életét a maga sokrétűségében, a nőket nemcsak mint keresőket, hanem mint háziasszonyokat, mint kultúrembereket együttvéve mutatták volna be. Ilyen körülmények között a nők helyzetéről alkotott általános kép csak részben nyugodott tényeken, részben elképzeléseken, vélekedéseken alapult. Rögtön előre kell bocsátani, hogy összefoglaló képet a nők helyzetéről természetesen egyedül a statisztika eszközeivel nem lehet nyújtani, bizonyos kérdések a statisztika segítségével nem is közelíthetők meg. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy igen lényeges összefüggések feltárását, reális és átfogó bemutatásukat nagymértékben segítheti a statisztika. Ilyen körülmények között határozta el a Központi Statisztikai Hivatal, hogy a nőkre vonatkozó legfontosabb kérdésekben a legilletékesebbekhez, magukhoz a nőkhöz fordul, s az ő válaszaik segítségével kísérli meg, hogy a róluk, de nélkülük alkotott képet kiegészítse, s ha az nem mindenben bizonyul kellően megalapozottnak, a meg nem felelő helyébe a valóság hú képét állítsa.

Ahhoz, hogy a nők helyzetéről valóban átfogó képet tudjunk adni, első feladat az volt, hogy a nőket ne környezetükből kiragadva vizsgáljuk, hanem valóságos életkereteikbe beillesztve mutassuk be. Ennek érdekében a nőkre vonatkozó statisztikai felvételt összekötöttük a háztartások, családok összetételét, társadalmi-gazdasági rétegződését, valamint jövedelmi színvonalát kutató, 1960 elején végrehajtott vizsgálattal. Minthogy a nők helyzetének valamelyest is átfogó feltárása igen sokrétű kérdés-komplexum vizsgálatát kívánja meg, s a különböző problémák a nők különböző rétegeinél érthetően igen eltérő módon jelennek meg, célszerűnek látszott, ha az első lépésben a vizsgálatot nem terjesztjük ki az összes nőkre, hanem azoknak csak egyik rétegét választjuk ki. Ebből a megfontolásból korlátoztuk a nők helyzetének feltárását célzó vizsgálatunkat a városi munkás- és alkalmazotti háztartásokban élő asszonyokra, ezek között is csak a háztartást vezető nőkre. Az első kísérlet tapasztalatai segítséget nyújthatnak esetleges további hasonló kutatásokhoz.

* A cikk a Központi Statisztikai Hivatal által kiadott „A nők helyzete a munkahelyen és otthon” c. jelentés (Budapest, 1962. 331 old.) alapján készült. (A kiadvány népszerű formában is megjelent.)

A felvétel kérdésköre kiterjedt a családi körülmények mellett az egyéni jellemző adatokra (életkor, iskolai végzettség, szakképzettség stb.), a kereső nőknél a munkabajlás körülményeire, a nem keresőknél pedig arra, hogy mi az oka annak, hogy nincsenek munkaviszonyban. Ezenkívül minden megkérdezettnél egységesen tudakoltuk a háztartási munka ellátásának körülményeit, valamint a szórakozással és a kulturális helyzettel kapcsolatos körülményeket. E kérdéseket az ún. időfénykép egészítette ki: minden asszony egynapi tevékenységének részletes rögzítése. Végül — minthogy az anyák helyzetéről nem lehet a gyermekektől függetlenül helyes képet alkotni — néhány olyan kérdést is tartalmazott a felvétel, amelyek a gyermekekre — elhelyezésükre, tanulmányaikra — vonatkoztak.

A vizsgálat bizonyos mértékig túlment a szokásos statisztikai adatfelvételeken, amennyiben nemcsak számszerűsíthető tényeket kérdezett, mint például azt, hogy a megkérdezett nőknek hány forint a keresetük, hány gyerekük van, hány órát fordítanak főzésre, takarításra, hanem véleményeket, elképzeléseket, értékítéleteket is, mint például azt, hogy mivel foglalkoznak legszívesebben szabadidejükben, s mivel foglalkoznának, ha több szabadidejük volna. Az ilyen kérdésekre adott szubjektív feleletek természetesen más jellegűek, mint az élet különböző objektív tényeire vonatkozó válaszok. Úgy véltük azonban, hogy ha nem tévesztjük szem elől e válaszok valódi jellegét, hasznosan kiegészíthetik a tényszerű adatokat. Várakozásunk beigazolódott. Az ilyen fajta kérdések nem veszélyeztették a többi adat pontosságát, ugyanakkor gazdagították a kapott eredményt. A tényszerű válaszokkal való összevetés alapján a szubjektív jellegű válaszok is reálisnak, logikailag elfogadhatóknak bizonyultak, és olyan területekre adtak bepillantást, amelyek egyébként megközelíthetetlenek lettek volna számunkra.

Tekintettel arra, hogy a hasonló jellegű felvételek sikere nagymértékben függ a kikérdezés módjától, színvonalától, nagy gondot fordítottunk e munkafázisra. Elsősorban nagyon gondosan válogattuk meg a kikérdezőket, akiknek nagy része pedagógusok közül került ki. A gondos kiválasztást követte a kikérdezők alapos oktatása, aminek során nagy súlyt helyeztünk arra, hogy semmilyen irányba ne befolyásolják a válaszadást. A gondos kiválasztás és megfelelő oktatás révén sikerült elérnünk, hogy a kikérdezők túlnyomó többsége maga is a kutató izgalmával, őszinte érdeklődéssel, ugyanakkor tapintattal és emberi megértéssel kérdezett és fogadta a válaszokat. A beszélgetések jó megkezdésének, lefolytatásának megtanítására — minthogy a feladat is szokatlan volt — a statisztikai felvételeknél eléggé szokatlan módszereket is alkalmaztunk: a munka előkészítésében részt vevő egyes dolgozók maguk által írt, fordulatos, könnyed kis jelenetben amatőr színészekként „eljátszották” néhány családnál a jó és a rossz kikérdezést. Ezt a jelenetet magnetofonszalagra vettük, s az oktatás során lejátszottuk. A kikérdezők jó felkészítése mellett nagy súlyt helyeztünk a felvétel propagandájára is. A munka megindulása előtt a fontosabb lapok riportereinek sajtótájékoztatót tartottunk, akik valamennyien írtak róla, emellett a rádió több adásában foglalkozott a felvétellel. A sokoldalú szervező- és propagandamunka, az alapos előkészítés is hozzájárult ahhoz, hogy a kikérdezőket, azt mondhatjuk, mindenütt szívesen, barátságosan fogadták.

A felvétel előkészítésénél és végrehajtásánál alkalmazott módszerek (a minta megfelelő kiválasztása, a kérdőbiztosok alapos felkészítése, a kikérdezési eljárás alkalmazása stb.), valamint a megfelelően nagy minta biztosítja, hogy a felvételtől származó eredmények (az ilyen felvételeknél egyáltalán megköve-

telhető pontosság mértékéig) jól jellemzik az egész vizsgált réteget. Annál inkább így van ez, mert a felvételt általában szívesen fogadták a felkeresett családok és a nők készségesen válaszoltak a feltett kérdésekre. (A választ megtagadók aránya — az egész felvételt tekintve is gyakorlatilag elhanyagolható — mindössze 2 ezrelékre tehető, s csak a megkérdezett nőket tekintve pedig még alacsonyabb.)

E cikk keretében természetesen nem lehet kitérni az összes felőlelt kérdésre, s még az ismertetni szándékolt témákat is csak vázlatosan lehet érinteni. Az első feladat ilyen körülmények között azoknak a főbb kérdéseknek a kiválasztása, amelyekről e cikk keretében számot kívánok adni. Tekintettel arra, hogy e felvétellel (illetve az annak alapját képező háztartási, jövedelmi felvétellel) kapcsolatban már korábban megjelent ugyanitt egy cikk a kiválasztás módszeréről¹ és a közeljövőben meg fog jelenni egy másik írás a gyermekekkel kapcsolatos témáról, s mivel a nők pihenési és alvásidejéről nemrég máshelyütt jelent meg rövid összefoglaló ismertetés,² ezeket a kérdéseket nem érintem. Az alábbiakban foglalkozni kívánok azzal, hogyan töltik el az asszonyok a nap 24 óráját, mennyi időt fordítanak munkára, szórakozásra, pihenésre. Ezután először arról adok képet, hogy milyen körülmények között végzik el az asszonyok a házimunkát. Jóllehet a társadalmi munkamegosztás keretében végzett tevékenységük inkább tarthat közérdeklődésre számot, azért választottam elsőnek mégis a háztartási tevékenység megvilágítását, mert ez kivétel nélkül minden nő szempontjából lényeges. Ezután foglalkozom a nők társadalmi munkamegosztásban való részvételével, azzal, hogy milyen családi és egyéb tényezők hatnak arra, hogy a nők kereső foglalkozást folytatnak vagy sem, milyen jellegű munkát végeznek, és hogy alakul a keresetük, továbbá hogyan hat ki ez az egész család jövedelmi viszonyaira. Befejezésül arról adok rövid képet, hogy milyen a nők kulturális helyzete.

AZ IDŐFÉNYKÉP

Az adatgyűjtés keretében minden nőt megkérdeztünk arról, hogy mivel töltötte el egy meghatározott napját. A nap 24 óráját felőlelő ilyen kép különösen hasznos ma, amikor arra törekszünk, hogy a pihenésre, művelődésre, szórakozásra jutó időt a lehetőséghez képest meghosszabbítsuk. Ezt a célt általában a munkaidő megrövidítésével kívánjuk megközelíteni. Ugyanakkor az időfénykép világosan megmutatta, hogy a termelőmunka és a tulajdonképpeni pihenés—művelődés—szórakozás céljaira fordított időn kívül milyen sok a sem az egyik, sem a másik kategóriába nem tartozó, azonban szükséges időtöltés. Ennek alapján önként felmerül, hogy a produktív munka idejének csökkentése mellett e „kötött idő” megrövidítésével (például a házimunka megkönnyítésével, a bevásárlás meggyorsításával, a közlekedési idő csökkentésével stb.) is nagymértékben megközelíthető a kívánt cél.

Meg kell jegyezni, hogy az időfénykép, azaz a vizsgálat tartama — a nap 24 órája — nem nagy. Minthogy azon belül bizonyos obligát tevékenységek viszonylag nagy részt foglalnak le, a változó, a különbözőképpen felhasználható idő már eleve szűk körre korlátozódik, ezért a különbségek is aránylag kicsik. Ez azt jelenti, hogy számszerűleg viszonylag kis eltérések is fontos különbséget jelenthetnek.

¹ *Eltető Ödön*: A munkás-alkalmazotti jövedelmi felvétel egyes matematikai-statisztikai vonatkozású kérdéseiről. *Statisztikai Szemle*. 1960. évi 8—9. sz. 805—826. old.

² *Mód Aladárné*: Munkaidő, szabadidő, alvás. *Népszabadság*. 1962. március 27.

Az időfénykép összeállításához a megkérdezett nőket arra kértük, hogy sorolják fel, mivel töltötték a megkérdezést megelőző egész napot a felkeléstől a villanyoltásig, megadva minden egyes tevékenység kezdetének és befejezésének időpontját. A kikérdezést megelőző napot azért választottuk, mert feltételeztük, hogy egy konkrét, meghatározott napon a legkülönbözőbb időtöltés előfordulhat és a nők arra még viszonylag jól emlékeznek. El akartuk ugyanis kerülni, hogy a megkérdezettek azt mondják el, ahogy „rendesen szokott lenni”, mert ez a felvétel életszerűségét, valóságos voltát csökkentette volna. A kikérdezőknek úgy kellett beosztaniuk a munkájukat, hogy arányosan legyenek hétköznapokra, szombatra és vasárnapra vonatkozó időfényképeik, mivel közismert, hogy jellegzetes különbségek vannak az egyes napok eltöltése közt.

A kereső és nem kereső nők időbeosztása természetesen alapvetően különbözik. A különbség az előbb elmondottaknak megfelelően nem annyira a szabadidő tartamában van, mint abban, ahogyan a kötött időt felhasználják, hiszen a keresőknél általában napi 7—8 órát, vagyis az ébren töltött idő felét leköti a kereső foglalkozás. (Lásd az 1. színes ábrát.)

A kereső és nem kereső nők napi tevékenységének időfényképe

1. tábla

	Tényleges időráfordítás (óra, tizedóra)	
	a kereső nőknél	a nem kereső nőknél
I. Termelőmunkában töltött idő		
a) Tényleges termelőmunka	6,7	—
b) Járulékos munkaidő-ráfordítások	0,8	—
Együtt	7,5	—
II. Egyéb kötött idő		
a) Házi- és egyéb munka	4,3	8,9
b) Gyermek gondozása	0,7	1,2
c) Személyes szükségletek	2,1	2,3
Együtt	7,1	12,4
III. Tényleges szabadidő		
a) Aktívan töltött szabadidő	1,4	2,2
b) Pihenés	0,4	0,7
Együtt	1,8	2,9
IV. Alvás	7,6	8,7
<i>Összesen</i>	24,0	24,0

A kereső nők tehát a kereső foglalkozáshoz szükséges időt részben a házimunkával töltött időből veszik el (erre kb. 4—5 órával kevesebbet fordítanak, mint a nem keresők), továbbá hosszabb-rövidebb időszakokat a gyermekekkel való foglalkozásnál és a szórakozásnál „takarítanak meg”, és végül igen jelentős különbség van az alvásidőben, mely a keresőknél több mint 1 órával rövidebb.

A kereső nők rövidebb házimunkája részben azzal is összefügg, hogy családjuk nagyobb arányban vesz részt üzemi, illetve iskolai stb. étkezésben, míg az otthon levő asszonyok túlnyomó többségben maguk főznek, ami a terítéssel és mosogatással együtt jelentős részét teszi ki a házimunka időszükségletének. Emellett azonban a kereső nőknél a házimunkára fordított rövidebb idő feltehetőleg csak részben vezethető vissza a kisebb házimunka-szükségletre, hanem részben nyilván az is az oka ennek, hogy — mivel egyszerűen nincs több idejük — a kereső asszonyok racionálisabban, illetve intenzívebben dolgoznak, s rövidebb idő alatt látják el a hasonló tennivalókat, mint akik csak otthon dolgoznak.

Különösen nyilvánvaló ez például a vásárlásra fordított időnél, ami a keresők-nél átlagosan félóra, a nem keresők-nél pedig napi egy óra, ami nagyobb beszerzési feladat mellett is feltehetőleg tartalmaz „társadalmi érintkezést”, beszélgetést, kirakatnézést stb. is. Emellett természetesen az is megtörténhet, hogy bizonyos munkákra, amelyek ugyan kívánatosak volnának, a kereső nőknél nem kerülhet sor.

Mindez együttvéve sem jelenti azonban azt, hogy a kereső nők feleannyi idő alatt mindazt ellátják, amit a nem keresők kétszerannyi idő alatt. A kereső háziasszonyok kevesebb házimunkáját rendszerint a család többi tagjának segítségével pótolja.

A háztartási munka mennyiségét elvben elég nagymértékben befolyásolja, hogy mekkora a háztartás, bár természetesen nincsenek merev határok, s a „szükséges” idő meglehetősen rugalmasan alakulhat. A különbség viszonylag kismértékben mutatkozik meg a nem kereső nőknél, jelezve, hogy itt a kisebb családokban viszonylag sok a rejtett, le nem kötött kapacitás. Hasonlóan — bár egészen más okokból — kicsi az eltérés a kereső nőknél is. Itt az ok abban rejlik, hogy a nap 24 órájából házon kívül töltenek közel nyolcat, a fiziológiai szükségletek (étkezés, testápolás, alvás) további mintegy 10 órát lekötnek, alig marad tehát olyan idő, amit nagyon eltérő módon oszthatnának be. A kis és nagy családok közti házimunka-szükséglet különbségét leginkább a kereső nők háztartásában végzett összes házimunka mutatja. A háziasszonyok munkájának kiegészítésére igénybe vett segítség nagyjából tükrözi a növekvő szükségletet, s egyben azt is, hogy a kereső nők esetében a nagyobb családok kielégítő ellátása megfelelő segítség nélkül szinte megoldhatatlan lenne.

2. tábla

A házimunkára fordított idő hossza a különböző nagyságú háztartásokban

A háztartás nagysága	A házi- asszony	Az igény- be vett segítség	Összes	A házi- asszony	Az igény- be vett segítség	Összes
	által végzett			által végzett		
	házimunka tartama (óra, tizedóra)					
	a kereső nőknél			a nem kereső nőknél		
2 tagú	4,0	1,0	5,0	8,1	0,4	8,5
3 „	4,1	1,6	5,7	8,1	0,5	8,6
4 „	4,2	2,4	6,6	8,3	0,6	8,9
5 „	3,9	3,7	7,6	8,8	0,9	9,7
6 és több tagú	4,3	3,9	8,2	9,2	1,6	10,8
<i>Átlagosan</i>	<i>4,1</i>	<i>2,0</i>	<i>6,1</i>	<i>8,3</i>	<i>0,7</i>	<i>9,0</i>

Mint látható, a házimunkára fordított összes idő a nagy családokban már nem sokkal különbözik a kereső és a nem kereső asszonyok esetében, illetve lényegesen kisebb az eltérés, mint a kis háztartásokban. Míg a nem kereső nőknél a kéttagú háztartásokban 70 százalékkal több időt fordítanak házimunkára, mint a keresőknél, addig az 5 tagú családokban ez a többlet nem egészen 30 százalék.

A hét jellegzetesen különböző napjainál még élesebben mutatkozik meg a kereső és nem kereső asszonyok életmódja közti különbség. Míg a nem kereső asszonyok vasárnap 2 órával kevesebbet töltenek házimunkával, mint hétköznap, addig a kereső asszonyok — minthogy szombaton és főleg vasárnap igye-

keznek a hétközben összetorlódott házimunkát ellátni — vasárnap közel még-egyszer annyi időt töltenek házimunkával, mint hétköznap. Természetesen ezen a napon van módjuk arra is, hogy többet szórakozzanak, pihenjenek és jobban kialakulják magukat. A nem kereső nőknél érthetően bizonyos mértékig fordított a helyzet: mivel hétközben van erre elég idejük, vasárnap csak a feltétlenül szükséges időt töltik házimunkával és az egész felszabaduló időt szórakozásra és pihenésre fordítják.

Az átlagos időbeosztásoknál talán még jobban érzékelteti a hétköznapok és ünnepnapok közötti különbséget az, hogy mennyire eltérően alakul e napokon az alvásra, valamint a szórakozásra fordított idő hossza. Az eltérések különösen a kereső nőknél igen nagyok, és kétségkívül arra mutatnak, hogy a hétköznapok nagyon zsúfoltak: a hétköznapokon — vagy legalábbis bizonyos napokon³ — a kereső nők több mint egyharmadának egyáltalán nem jut ideje olvasásra, szórakozásra, kikapcsolódásra. A nem kereső nőknél egyenletesebben alakul az életritmus, mind az alvásidő, mind a szórakozásra fordított idő szóródásánál kisebbek a szélsőségek és kevesebb különbség van a hétköznapok és a vasárnap között is.

A fentiekben már utaltunk arra, hogy milyen jelentősége van a kereső asszonyoknál annak, hogy egyedül vagy segítséggel látják el a házimunkát. Nézzük meg ezek után, hogy kik és mennyit segítenek ebben.

Az, hogy az asszonyoknak van-e segítségük a házimunkában, természetesen nagymértékben függ attól, hogy eljárnak-e dolgozni, vagy odahaza vannak. Azokban a háztartásokban, amelyekben az asszony csak a háztartásban dolgozik, teljesen egyedül végzi a házimunkát 72 százalék és nagyobb részt egyedül további 21 százalék. Azokban a háztartásokban viszont, amelyekben az asszony kereső foglalkozást folytat, az eseteknek csak 40 százalékában végzik teljesen egyedül a házimunkát és nagyobb részt egyedül további 30 százalékban. Természetesen minél nagyobb a család, annál nagyobb a segítség mértéke. Ezt szemléltetik a 3. tábla adatai és a 2. színes ábra.

3. tábla

A háztartási munka ellátása a különböző nagyságú családokban

	Hogyan végzi a háztartási munkát a					az összes háztartásban
	2	3	4	5	6 és több	
	tagú háztartásokban					
	a kereső nő					
Teljesen egyedül	55,4	44,2	33,5	22,9	18,7	40,3
Nagyobb részt egyedül ..	27,6	31,3	32,8	27,5	28,7	30,2
Felerészben egyedül	12,2	15,1	17,1	20,2	20,1	15,8
Nagyobb részt segítséggel	4,8	9,4	16,6	29,4	32,5	13,7
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
	a nem kereső nő					
Teljesen egyedül	78,5	75,8	74,0	65,0	48,4	72,0
Nagyobb részt egyedül ..	15,6	19,4	19,7	26,2	33,6	21,0
Felerészben egyedül	2,5	3,3	3,8	6,2	12,1	4,4
Nagyobb részt segítséggel	3,4	1,5	2,5	2,6	5,9	2,6
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

³ Itt figyelembe kell venni, hogy csak egy napra vonatkozott a kikérdezés.

A nők háztartási segítsége tekintetében aránylag kis különbség van a különböző társadalmi-gazdasági rétegek közt; a különbség a kereső asszonyoknál is egészen kevés, míg a nem kereső asszonyoknál szinte semmi. Elég ennek érzékeltetésére a két egymástól legtávolabb eső társadalmi-gazdasági csoport adatait egybevetni.

4. tábla
A háztartási munka ellátása a két szélső társadalmi-gazdasági csoportban

	Ahol a háztartásfő	
	vezetőállású alkalmazott, értelmiségi	segédmunkás
	hogyan végzi a háztartási munkát a kereső nő	
Teljesen egyedül	33,2	48,0
Egészen kevés segítsége van	17,6	16,8
Nagyobbrészt egyedül	12,7	8,0
Felerészben egyedül	17,0	14,3
Nagyobbrészt segítséggel	12,4	8,4
Egészen kevés háztartási munkát végez	7,1	4,5
<i>Együtt</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A nem kereső asszonyoknál azokban a háztartásokban, amelyekben a háztartásfő segédmunkás, még valamivel kevesebb is azoknak az aránya, akik teljesen egyedül végzik a házimunkát, mint a vezetőállású alkalmazotti és értelmiségi háztartásokban (68,8 százalék, szemben 70,9 százalékkal). A segédmunkás háztartások javára mutató e kis előny a nagyjából segélyt élvező asszonyok esetében egyenlítődik ki, itt az arány a vezetőállásúaknál valamivel magasabb, mint a segédmunkásoknál.

Ezek az adatok már utalnak arra, hogy a háztartási segítség nem elsősorban jövedelem kérdése: a segítség a magasabb jövedelmi csoportokban nem lényegesen nagyobb, mint az alacsonyabbakban. A nem kereső asszonyok közül kérek 90 százalék végzi teljesen egyedül vagy egészen kevés segítséggel a háztartási munkát, legyen az egy főre jutó jövedelem 400, 600, 800 vagy 1200, 1400, 2000 forint. A kereső asszonyoknál ugyanez az arány 70 százalék körül jár, úgyszintén függetlenül attól, hogy a legalacsonyabb vagy a legmagasabb jövedelmi csoportba tartozó háztartásról van-e szó. Ilyen körülmények között természetes, hogy a segítség legnagyobb része a családtagoktól származik. Ott ahol az asszonyoknak kereső foglalkozásuk van, a kisebb családokban legnagyobb részben a férjek segítenek a házimunkában, míg a nagyobb családokban, amelyekben nyilvánvalóan több segítségre van szükség, mint amennyit a férjek nyújtani tudnak, legtöbb esetben a nagymamák segítenek. (Lásd az 5. táblát.)

Nem ilyen kedvező a helyzet a gyerekeknél, akik közül aránylag igen sokan nem segítenek a háztartási munkában. Ahol az anya csak a háztartásban dolgozik, ott a 10 éven felüli gyerekek közül 80 százalék nem segít, és ahol az anyának kereső foglalkozása van ott 66 százalék. Annál figyelemre méltóbb ez, mert a felvételnél a segítségnek nem volt semmiféle alsó határa megszabva, így az is beszámításra került, ha a gyerek csak vásárolni ment, vagy ehhez hasonló apró szolgálatot tett.

5. tábla

A háztartási segítség a különböző nagyságú családokban

	A					Az összes háztartásokban
	2	3	4	5	6 és több	
	tagú háztartásokban					
amelyekben az asszony kereső foglalkozást folytat						
A férj segít*	39,5	38,7	32,2	26,2	21,2	34,8
Az anya, anyós (más rokon) segít	5,3	12,0	24,9	42,9	46,3	19,1
amelyekben az asszony csak a háztartásban dolgozik						
A férj segít*	16,7	15,8	14,5	12,9	11,9	14,9
Az anya, anyós (más rokon) segít	2,7	3,2	5,3	9,3	15,2	5,6

* A férjek részéről nyújtott segítség vizsgálatánál a viszonyítási alap (100%) azon háztartások száma, amelyekben volt férj (vagyis az elvált-, özvegyasszonyok háztartásait itt figyelmen kívül hagytuk).

Kétségtelen, hogy ez a jelenség is a társadalmi viszonyokban végbement nagyszabású változással függ össze, de amennyire pozitív a férjek részvállalása a családi közösség munkáiban, annyira nem tekinthető annak a gyerekek kimaradása abból.

A családi segítségen kívül még magas jövedelmek mellett is elenyésző a fizetett segítség mérvé. Átlagosan a kereső nők háztartásainak 3,5 százalékában és a nem keresők 1,3 százalékában van fizetett segítség, kisebb részben háztartási alkalmazott, nagyobb részben bejárónő.

A háztartási munkában való segítség mérvé természetesen nem mérhető le egyedül azon, hogy a háztartások mekkora részében van, illetve nincs segítség, hanem azt is figyelembe kell venni, hogy mekkora a kapott segítség. A legnagyobb mérvű segítséget a nagymamák nyújtják: ez a kereső asszonyoknál átlagosan közel napi 4,5 órát tesz ki. Emellett nem jelentéktelen az az idő sem, amit azok a gyerekek töltenek el házimunkával, akik segítenek — kb. átlagosan napi 3 óra — és bár természetesen legkevesebb a férjek segítsége, hiszen nekik általában van kereső foglalkozásuk, még így is jelentős: a kereső asszonyok esetében azok a férjek, akik segítenek, átlagosan kb. 2 órát töltenek házimunkával. Azonban még mindez együttvéve is csak egy-egy oldalát világítja meg a házimunkában való részvételnek. Legösszefoglalóbban mutatja a helyzetet az összes házimunka megoszlása aszerint, hogy ki végezte azt.

6. tábla

A házimunka tartamának megoszlása a munka elvégzői szerint

	A házi-asszony	A férj	A gyermekek	Az anya, anyós és más családtagok	A fizetett segítség	Összesen
	által végzett házimunka tartama (százalék)					
Kereső nőknél	66,7	10,4	6,5	13,8	2,6	100,0
Nem kereső nőknél	92,6	2,5	2,7	1,8	0,4	100,0

A NŐK MINT KERESŐK⁴

Az eddigiek képet adtak arról a különbségről, mely a napi idő eltöltése — a házimunka, pihenés, szórakozás, alvás — tekintetében mutatkozik a kereső és a csak otthon dolgozó, háztartást vezető asszonyok között. Nézzük meg ezek után, hogyan alakul az asszonyok e két különböző kategóriájának aránya, milyen tényezők hatnak arra, hogy keresőkké váljanak, vagy csak otthon dolgozzanak, és milyen hatással van rájuk a munkavállalás ténye.

A nők munkábaállása rendkívül nagymértékben emelkedett az elmúlt évtized alatt: 1960-ban a munkás- és alkalmazott nők száma kereken 60 százalékkal magasabb volt, mint a felszabadulás előtt, aminek következtében a kereső nők aránya az összes keresők között a felszabadulás előtti 25 százalékkal szemben most már kereken 35 százalékot tesz ki. Más oldalról világítja meg a helyzetet az, hogy az összes keresőképes korú nőknek mekkora része kereső. A munkás- és alkalmazotti népességen belül a keresőképes korú nők mintegy felének van kereső foglalkozása és mintegy fele csak a háztartásban dolgozik. Ez az arány igen eltérő az ország különböző részein. Míg Budapesten az összes munkaképes korú nők közül 74 százaléknak van kereső foglalkozása, addig ez az arány a vidéki városokban csak 53 százalékot, a községekben pedig 29 százalékot tesz ki. Jóllehet ennek az aránynak kialakításában szerepet játszhat az is, hogy a vidéki családok általában népesebbek és ezért a családanyát inkább elfoglalja a háztartás (emellett gyermekintézményekkel is kevésbé vannak ellátva mint a fővárosban) és befolyása lehet az elmondottakban a társadalmi felfogásnak is, a különbség alapvető indítóokát nyilvánvalóan a munkalehetőségek nagyon különböző arányában lehet keresni. Ezen nem változtat az sem, hogy a megkérdezett nem kereső asszonyok közül vidéken csak 17 százalék mondta, hogy azért nem vállal munkát, mert nincs, illetve nincs megfelelő munkaalkalom. Könnyű belátni, hogy az elérhető közelségben levő kereső foglalkozás az, ami vonzza, a háztartások keretei közül kiemeli a nőket, kelti fel bennük a kereső foglalkozás iránti hajlamot és alakítja át tudatukat. A budapesti kereső nők magas és a vidékiek alacsony aránya arra figyelmeztet, hogy lényeges változást a nők foglalkoztatása terén a vidéki munkaalkalmak szaporításával lehet csak elérni. Ez azonban önmagában még nem is elég; a nők bevonása a társadalmi munkamegosztásba azt is megkívánja, hogy emelkedjék szakképzettségük. Ez idő szerint a keresőképes korú, de kereső foglalkozást nem folytató nők túlnyomó többségének (88,2 százalékának) nincs semmiféle szakképzettsége, 7,6 százalékuk fizikai munkás szakképzettséggel, 3,9 százalékuk egyéb szakképzettséggel és 0,3 százalékuk egyetemi végzettséggel rendelkezik.

Hozzá kell tenni, hogy az egyetemi, főiskolai, technikumi és a különféle képesítést nyújtó tanfolyami (gép- és gyorsírói, statisztikusi, képesített könyvelői) végzettséget is szakképzettségnek tekintettük a felvétel során, és a nem kereső nők között még az ilyen tágabb értelemben vett szakképzettség is csak a fenti alacsony arányban fordul elő.

Viszonylag kisebb különbséget okoz a kereső foglalkozás arányában az életkor. Ez bizonyos mértékig meglepetésszámba mehet: azt lehetett hinni, hogy elsősorban az iskolát végzett fiatalabb korosztályokból került ki az újonnan

⁴ E kérdés vizsgálatát — értelemszerűen — nem korlátozzuk a háztartást vezető városi asszonyokra, hanem az egész munkás-alkalmazotti réteget vesszük figyelembe.

munkábaálló nők nagy része. Az adatok azonban arra mutatnak, hogy az idősebb korosztályokban is igen jelentős a munkavállalás aránya: a 15—19 éves korú nőknek 56,1, a 20—29 éveseknek 50,9, a 30—39 éveseknek 48,5, a 40—49 éveseknek 49,1, az 50 éven felülieknek 42,1, az összes munkaképes korú nőknek pedig 49,4 százaléka állt munkaviszonyban.

Ezek az arányok nemcsak a háztartást vezető, hanem az összes nőkre vonatkoztak. Ha azt akarjuk vizsgálni, hogy a családnagyság, illetve a gyerekek száma hogyan hat a kereső foglalkozás vállalására, érthetőleg közvetlenebb képet kapunk, ha csak a háztartást vezető asszonyok körében vizsgáljuk ezt a kérdést. A gyerekek számával kapcsolatban két ellentétes tendencia hat a nők munkavállalására. Egyfelől nyilvánvaló, hogy a kiscsaládos — gyermektelen vagy kevés gyerekkel bíró — asszonyok könnyebben vállalnak kereső munkát, másfelől az is kétségtelen, hogy éppen a nagyobb családokban van fokozott szükség az asszonyok keresetére. E két ellentétesen ható tényező eredményeként a gyermekek számának növekedésével csökken a kereső nők aránya, azonban még így is viszonylag magas a többgyermekes családoknál is. Figyelemre méltó, hogy a gyermektelen és az egygyermekes nők csoportjában egyforma a kereső nők aránya. Ez azt mutatja, hogy az első gyermek (illetve egy gyermek) még nem jelent különösebb nehézséget a munkavállalás szempontjából: egy gyermeket viszonylag könnyen el tud helyezni és el tud látni a kereső nő is. A második gyermektől kezdve azonban gyors ütemben csökken a munkavállalás aránya.

7. tábla

*A háztartást vezető asszonyok közül a kereső nők aránya az összes nőkhöz viszonyítva (a 15 éven aluli gyermekek száma szerint)**

A megkérdezett nő gyermekeinek száma	Budapesten	A vidéki városokban	Összesen
0	71,9	49,1	61,6
1	71,3	50,9	61,6
2	66,9	44,2	53,9
3	60,1	35,3	43,9
4 és több	45,5	26,8	32,9

* Ezek az adatok csak a városi asszonyokról állnak rendelkezésre.

Annak vizsgálata, hogy milyen munkaterületen helyezkedtek el a nők, igen nagy különbségekre hívja fel a figyelmet. Míg a kereső nők átlagosan 35 százalékát teszik ki az összes keresőknek, addig a vezetőállásban levő alkalmazottaknál ez az arány csak 20 százalék, és a szakmunkásoknál még kevesebb, nem egészen 15 százalék. Ezzel szemben magas — 56 százalék — a nők aránya a beosztott alkalmazottak és az alkalmazásban álló értelmiségiek, továbbá a betanított munkások és segédmunkások körében, akiknek közel felét, 42—43 százalékát teszik ki a nők. Mindezek következtében a férfiak és nők száma igen különbözőképpen oszlik meg aszerint, hogy milyen jellegű kereső foglalkozást folytatnak. A nők között sokkal nagyobb az alkalmazottak aránya, mint a munkásoké, viszont a kvalifikált munkakörökben mind az alkalmazottak, mind a munkások közt kisebb az arányuk, mint a férfiaké. (Lásd a 3. színes ábrát.)

8. tábla
A keresők megoszlása a különböző társadalmi-gazdasági csoportok szerint

Társadalmi-gazdasági csoport	Férfiak	Nők	Összes keresők
	száma az összlétszám százalékában		
Vezetőállású alkalmazottak, értelmiségiek	11,3	5,3	9,1
Egyéb alkalmazottak	14,7	33,8	21,5
Alkalmazottak együtt	26,0	39,1	30,6
Szakmunkások	37,7	11,8	28,5
Betanított munkások	18,3	25,1	20,7
Segédmunkások, hivatalsegédék stb.	18,0	24,0	20,2
Munkások együtt	74,0	60,9	69,4
<i>Összesen</i>	100,0	100,0	100,0

Ez a helyzet nyilvánvalóan nagymértékben magán viseli még a múlt társadalmi örökségét, de azt is megmutatja, hogy a nők tényleges és teljes egyenjogúsága csak hosszabb fejlődés útján lesz megvalósítható.

Már a fentiekből is következik, hogy a nők átlagos keresete nem érheti el a férfiakét. A fentiek mellett hasonló irányba hat még egy sor más tényező. Így például úgyszintén nagyrészt a múlt örökségeként az azonos társadalmi-gazdasági csoporton belül is alacsonyabb a nők képzettsége mint a férfiaké, továbbá szakmai gyakorlatuk kisebb, minthogy létszámuk az utolsó 10 esztendő során jóval nagyobb mértékben emelkedett, mint a férfiaké. További ok, hogy fiziológiai adottságaik miatt több helyen alacsonyabbak a teljesítményeik és egy sor területen, ahol nagy fizikai erőre vagy különleges szakképzettségre van szükség és ahol éppen ezért magasak a fizetések — elég csak a bányászatra utalni —, a nők érthető módon alig vagy egyáltalán nem dolgoznak. Mindezek együttes hatásaként a férfiak és a nők keresete a következőképpen alakult. (Lásd a 4. színes ábrát.)

9. tábla
A férfiak és a nők havi átlagos keresete az 1959. évben

Társadalmi-gazdasági csoport	Férfiak	Nők	Nők keresete a férfiak keresetének százalékában
	havi átlagos keresete (forint)		
Vezetőállású alkalmazottak, értelmiségiek	2516	1884	74,9
Egyéb alkalmazottak	2046	1322	64,6
Alkalmazottak együtt	2249	1398	62,2
Szakmunkások	1923	1314	68,3
Betanított munkások	1558	1175	75,4
Segédmunkások, hivatalsegédék stb.	1342	885	65,9
Munkások együtt	1691	1088	64,3
<i>Összesen</i>	1836	1209	65,8

A nők keresete természetesen így is igen jelentős mértékben hozzájárul a család jövedelmének növeléséhez és így az életszínvonal emeléséhez. Ezt jól illusztrálja az, hogy milyen jelentős hányadát teszi ki a családi összkeresetnek nem is általában a nők, hanem csak a feleségek, anyák keresete: azokban a családokban, amelyekben a háztartásfő felesége kereső, ő szerzi meg a családi összkereset mintegy 40 százalékát. Ennek révén ezekben a háztartásokban csaknem másfélszer magasabb (1022 forint) az egy főre jutó családi jövedelem, mint

amelyekben a feleség nem kereső (692 forint). E különbség jól érzékelhető a háztartások jövedelem szerinti szóródásában, mely nagymértékben különbözik a kereső és a nem kereső nők háztartásaiban.

10. tábla
A háztartások számának megoszlása az egy főre jutó havi jövedelem nagysága szerint

Egy főre jutó havi jövedelem (forint)	Azoknak a háztartásoknak a százalékos megoszlása, amelyekben a háztartásfő felesége	
	kereső	nem kereső
- 600	8,3	36,7
600 - 800	17,6	26,4
800 - 1000	20,3	17,5
1000 - 1200	19,0	10,0
1200 - 1400	12,7	4,5
1400 - 1600	9,0	2,4
1600 - 2000	9,3	1,7
2000 felett	3,8	0,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Mint ahogy anyagilag igen nagy előnyt jelent a feleség munkavállalása, nem kétséges, hogy elsősorban emiatt vállalnak a nők kereső foglalkozást. Igaz, hogy a családok egy kis részénél az asszonyok nem is választhatnak szabadon, hogy akarnak-e munkát vállalni vagy sem, mert ők a családfenntartók (a családok 8,4 százaléka) vagy legalábbis nélkülözhetetlen a keresetük a család megélhetéséhez (a családfő alacsony keresete esetén). Túlnyomó többségében azonban valóban választásról van szó, és a nők legnagyobb része nyilvánvalóan azért dönt a kereső foglalkozás mellett, mert így nyílik lehetőség arra, hogy családjuk számára ne csak egyszerűen a megélhetést biztosítsák, hanem olyan magasabb életszínvonalat, ami az általános társadalmi igénynek megfelelően ma egyre szélesebb rétegek számára „létfenntartóvá” válik.

A felvétel adatai azonban arra is rámutatnak, hogy nem kizárólag anyagi előnyök miatt vállalnak a nők kereső foglalkozást, hanem mert életszemléletük megváltozott vagy változóban van és már nem elégíti ki őket csupán a háztartás ellátása.

A NŐK KULTURÁLIS HELYZETÉRŐL

Az adatfelvétel eredményei azt mutatják, hogy az érdeklődési kör, a kultúr-színvonal tekintetében a kereső nők sok tekintetben különböznek azoktól, akik csak a háztartásban dolgoznak. Előljáróban ki kell emelni, hogy a kulturális helyzet megítélésénél a gyűjtött statisztikai adatok csak bizonyos tájékoztatást, de távolról sem teljes képet nyújtanak. Ezek az adatok ugyanis, hogy csak egyetlen kulturális tevékenység, az olvasás területéről merítsünk példát, csak arról adnak számot, hogy sokan vagy kevesen, gyakran vagy ritkán, szépirodalmat vagy újságot olvasnak-e, de arról nem, hogy az olvasmányok milyen színvonalúak. Márpedig jól tudjuk, hogy e téren óriási különbségek lehetnek. Mint ahogy azonban a statisztika adatai még e korlátok között is figyelemre méltó felvilágosítást nyújtottak, nézzük meg közelebbről azokat.

Amellett, hogy általában alacsony azoknak a nőknek az aránya, akik valamilyen módon továbbképzik magukat, az átlagon belül közel ötszörös az arány

a keresőknél (11,8 százalék), mint azoknál, akik csak a háztartásban dolgoznak (2,3 százalék). Ez a különbség nagyon jelentős, hiszen tudjuk, hogy a „két műszakos” élet mellett a kereső asszonyok a továbbképzésükhöz szükséges időt jóval rövidebb szabadidejükből, pihenőidejükből, alvásidejükből veszik el. A tanulás aránya egyébként legszorosabban azzal függ össze, hogy a kereső nő milyen foglalkozást folytat: a vezetőállású alkalmazottaknál legmagasabb a magukat képzők aránya (41,1 százalék), s a segédmunkásoknál a legalacsonyabb (2,0 százalék), amiből arra következtethetünk, hogy a tanulmányok célja általában nem „átképzés”, hanem az adott munkaterület követelményeiből fakad vagy úgy, hogy be akarják hozni az előképzettségükben esetleg meglévő hátrányt, azaz megszerezzék a betöltött munkakörükhöz szükséges ismereteket, vagy az az indíték, hogy lépést akarnak tartani az állandóan emelkedő követelményekkel, amelyeket részben társadalmi fejlődésünk, részben a tudomány és technika állandó fejlődése szab az egyes munkaterületeken.

Természetesen a kultúrszínvonal megítélésénél hiba lenne egyedül a tanulásra korlátozni a figyelmet, hiszen a szervezett tanuláson kívül számtalan más módja is van a kultúrszínvonal emelésének. Azoknak a nőknek az aránya, akik nem tanulnak és a többi lényeges kulturális lehetőségéből sem merítenek (nem olvasnak, nem járnak moziba vagy színházba), a kereső nők körében csak 11,5 százalékot tesz ki (s ezek is jobbra az idősebb korosztályból kerülnek ki), míg ugyanez az arány a nem kereső nőknél 17,1 százalék, s körülbelül azonos az arány már a 20 éves kortól.

Ezek az arányok elég jelentősen eltérnek, ha aszerint vizsgáljuk a megkérdezettek válaszait, hogy milyen társadalmi-gazdasági csoporthoz tartoznak, hogy mekkora a jövedelmük, milyen az életkoruk, iskolai végzettségük. Bár nehéz megállapítani, hogy e tényezők közül melyik az elsődleges, hiszen igen szorosan összefüggnek egymással (a fiatalabbak iskolázottabbak, ezért is magasabb társadalmi-gazdasági csoportba kerültek, ezért is magasabb a jövedelmük stb.), mégis úgy tűnik, hogy az iskolai végzettségtől függően mutatkoznak legélesebben a különbségek. E tekintetben érdekes, hogy legtöbb esetben nagyobb a különbség azok között, akik 8 osztálynál kevesebbet, illetve többet végeztek, mint azok között, akik 8 osztályt, középiskolát vagy egyetemet végeztek, sőt e két utóbbi csoport között már nincs is lényeges különbség. Ezzel kapcsolatban elég a kereső nők adatait bemutatni, a nem keresőknél a különbség még nagyobb.

A nők kulturális érdeklődése és iskolai végzettsége

11. tábla

A megkérdezett nő	A kereső nők számának százalékos megoszlása aszerint, hogy			
	8 osztálynál kevesebbet végeztek	8 osztályt végeztek	érettségiztek	egyetemet végeztek
Nem művelődik (nem tanul, nem olvas, nem jár moziba, színházba)	18,0	8,3	3,0	2,2
Csak moziba jár	16,5	6,8	2,0	—
Csak olvas	16,7	17,3	18,9	13,5
Olvas és moziba jár	22,4	23,0	18,3	11,4
Olvas, moziba jár és színházba jár	13,7	23,7	27,8	28,4
Tanul, olvas, moziba és színházba jár	0,9	4,8	9,0	20,1
Egyéb esetek	11,8	16,1	21,0	24,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Minthogy az iskolai végzettség ilyen mértékben befolyásolja az érdeklődési kört, ez már nagymértékben megmagyarázza, hogy miért van olyan nagy különbség a keresők és nem keresők között, hiszen az előbbieik iskolai végzettségének színvonala jóval magasabb.

12. tábla
Az adatfelvételbe bevont nők megoszlása iskolai végzettség szerint

Iskolai végzettség	A kereső	A nem kereső
	nők számának százalékos megoszlása iskolai végzettség szerint	
Egyetem	4,8	0,7
Érettségi	13,1	5,7
8 osztály	39,3	35,6
8 osztálynál kevesebb	42,8	58,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A kereső nők valamivel többet járnak moziba, mint a nem keresők, de még nagyobb a különbség a színházlátogatásnál. Felmerülhet, hogy e téren nagy szerepet játszik a jövedelem is: a kereső nők azért járnak többet színházba, mert inkább telik nekik erre a valamivel drágább kultúrélvezetre. Ez ellen szól azonban, hogy egyetlen jövedelemcsoportot kivéve, azonos jövedelem mellett is nagyobb a színházba járó nők aránya a keresők közt, mint azoknál, akik csak a háztartásban dolgoznak, ugyanakkor azoknak az aránya, akik csak moziba járnak, a legalacsonyabb jövedelmek mellett a legmagasabb, azoknak az aránya viszont, akik csak olvasnak, nem magasabb, holott az olvasás még a mozinál is lényegesen olcsóbb szórakozás.

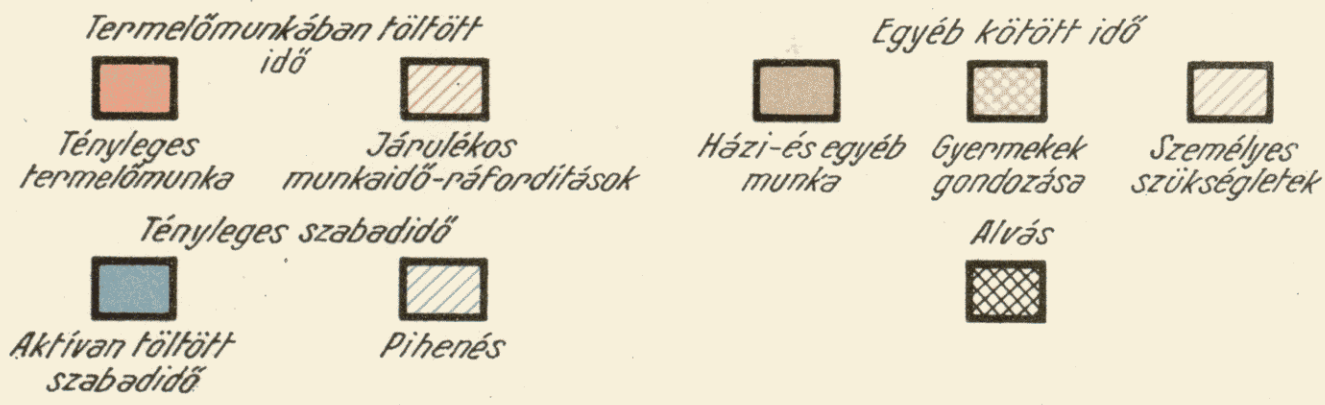
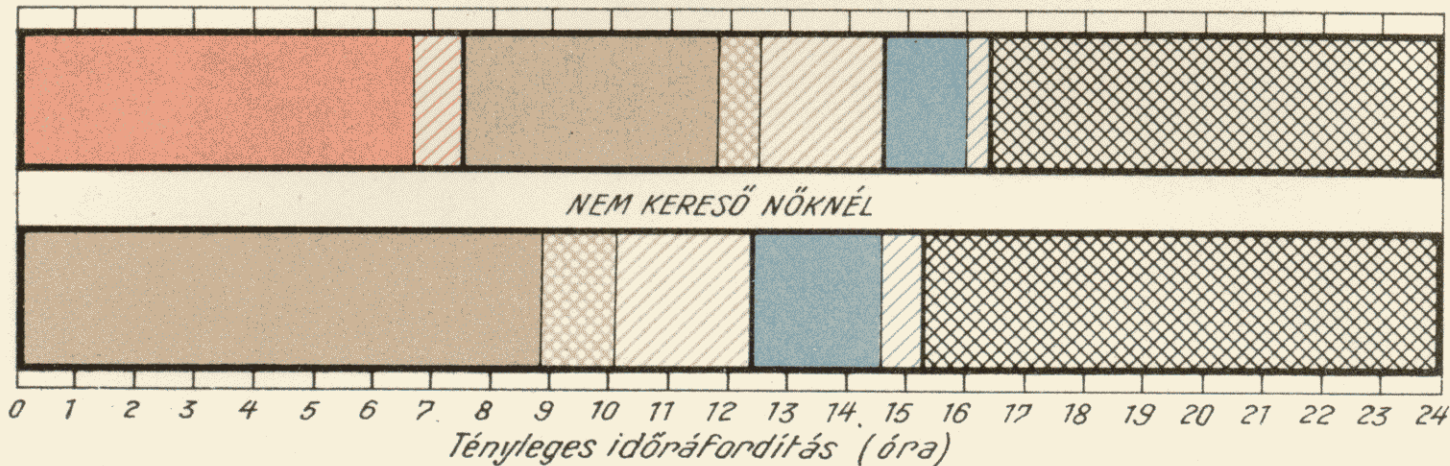
13. tábla
A nők számának százalékos megoszlása az olvasás gyakorisága szerint

Az olvasmány megnevezése	A kereső nők közül			Összesen	A nem kereső nők közül			Összesen
	nem olvas	ritkán olvas	gyakran olvas		nem olvas	ritkán olvas	gyakran olvas	
Szépirodalmi műv	28,4	32,9	38,7	100,0	33,8	31,1	35,1	100,0
Politikai, szakmai stb. irodalom ..	58,7	20,5	20,8	100,0	77,7	16,1	6,2	100,0
Napilap	11,4	20,7	67,9	100,0	16,3	20,7	63,0	100,0
Hetilap, folyóirat	20,8	19,4	59,8	100,0	33,7	19,0	47,3	100,0

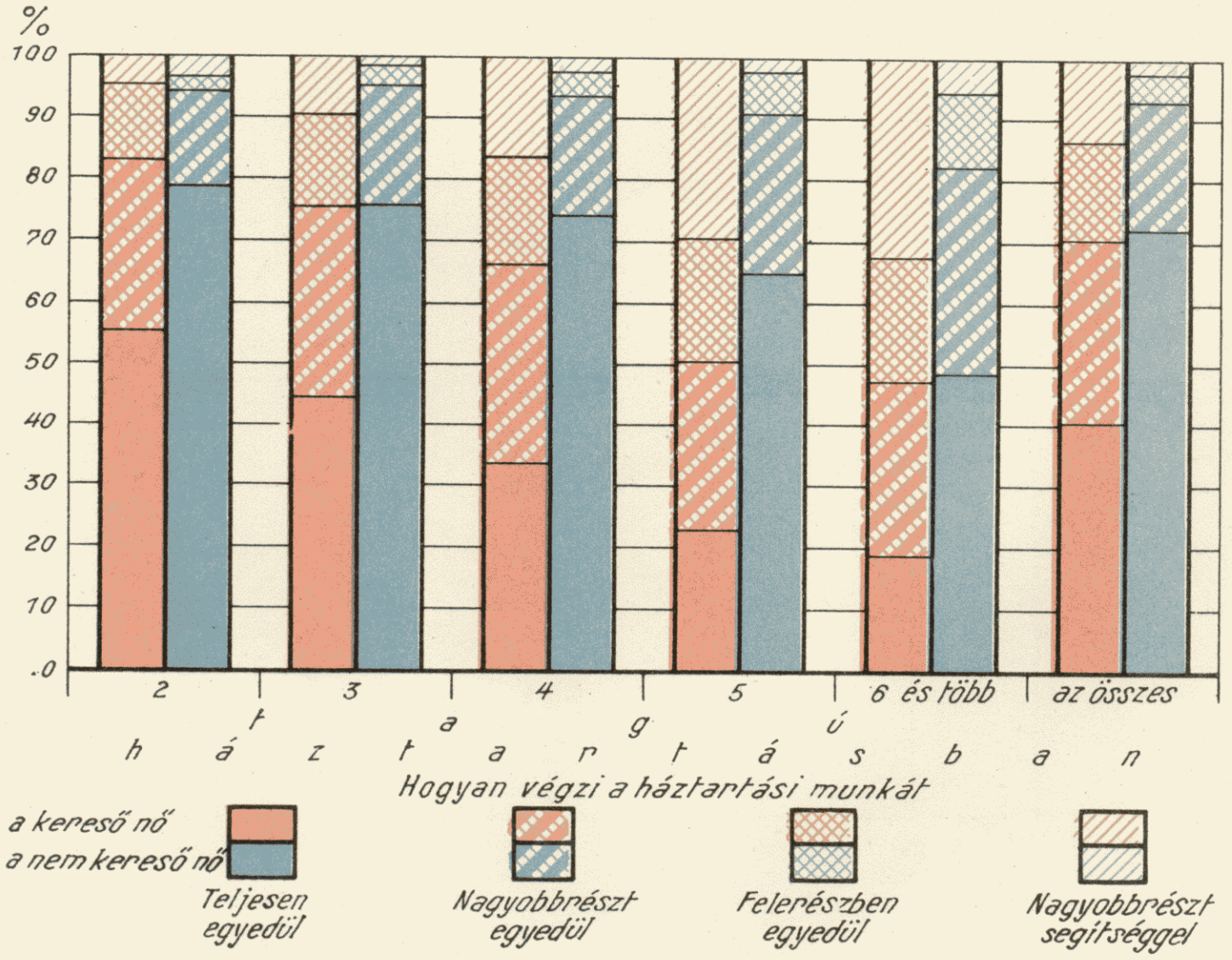
Az olvasás gyakoriságára vonatkozó adatokból önmagában nehéz következtetéseket levonni, itt legfeljebb feltételezhető, hogy tartalmi különbségek vannak. Annyi azonban általánosságban minden esetre megállapítható és egyértelműen kedvezőnek tekinthető, hogy az olvasás a legáltalánosabb, legelterjedtebb szórakozás. Feltételezhető ugyan, hogy főként a napilap-olvasás tekintetében az adatok valamennyire „szépítik” a tényleges helyzetet, minthogy az újságolvasással kapcsolatban társadalmi normák alakultak ki — „illik” újságot olvasni —, azonban az adatok ezzel együtt is pozitív képet mutatnak. A különbség a kereső és nem kereső asszonyok között itt is élesen megmutatkozik, mégpedig nemcsak abban, hogy az előbbieik csoportjában lényegesen kevesebb a nem olvasók ará-

1. A NŐK NAPI TEVÉKENYSÉGEINEK IDŐFÉNYKÉPE

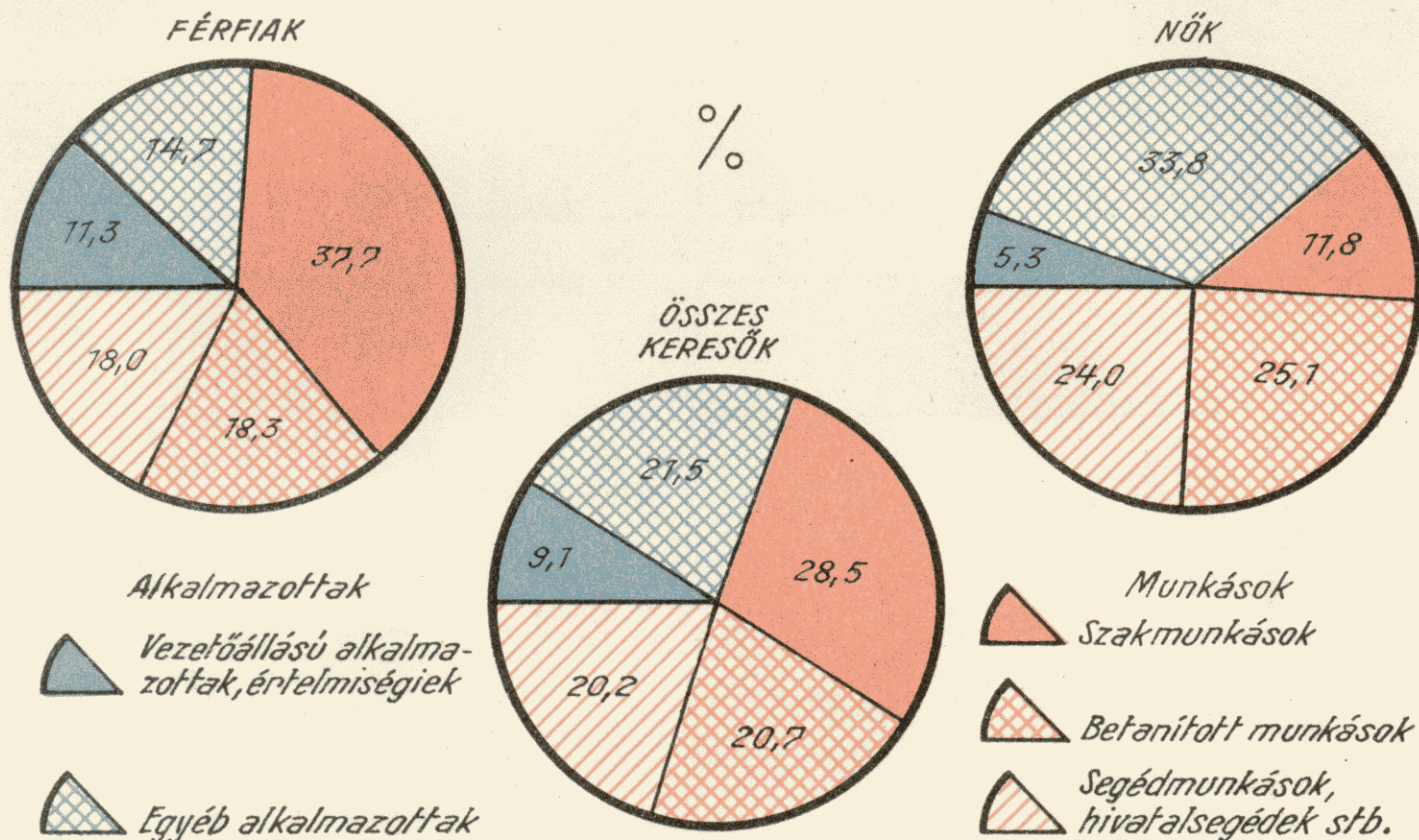
KERESŐ NŐKNÉL

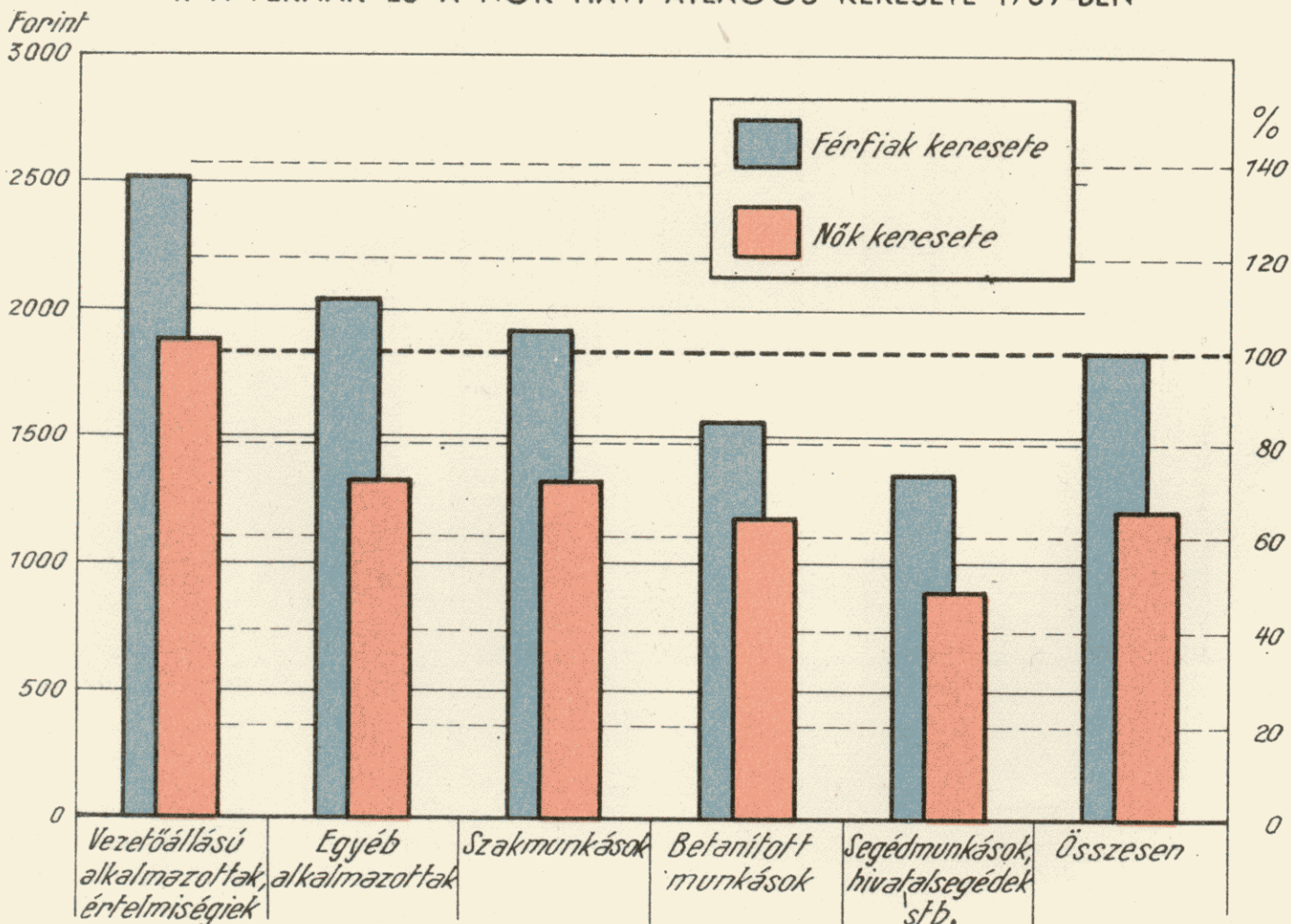
2. A HÁZTARTÁSI MUNKA ELLÁTÁSA

3. A KERESŐK MEGOSZLÁSA TÁRSADALMI-GAZDASÁGI CSOPORTOK SZERINT

4. A FÉRFIAK ÉS A NŐK HAVI ÁTLAGOS KERESETE 1959-BEN

nya, hanem abban is, hogy jóval többen olvasnak közülük politikai, illetve szakmai irodalmat, ami mint a társadalom iránti általános és közelebbről a társadalmi munkamegosztásban való részvétel iránti érdeklődés jele, rendkívül lényeges.

Rendkívül szemléletesen világítja meg a kereső és a nem kereső nők ízlése, igénye közti különbséget az, hogy mivel töltik legszívesebben szabadidejüket és mivel töltenék, ha több szabadidejük lenne. A kereső nőknek körülbelül egyforma része tartja legkedvesebb elfoglaltságának az olvasást és a kézimunkát. A nem kereső nők közül viszont kétszerannyinak legkedvesebb foglalkozása a kézimunka, mint az olvasás. Emellett az elsőknél a kézimunka legtöbbször mozgalmasságos társas napi munka és sokoldalú igénybevétel után hoz megnyugtató kikapcsolódást, míg az egész nap otthon levőknél inkább azt jelzi, hogy igényeik nem terjednek szélesebb körre, illetve nem találnak megfelelőbb pihentető, szórakoztató elfoglaltságot. Hasonlók, bár kisebbek az eltérések a tekintetben is, hogy ha több szabadidejük lenne, mire fordítanák azt legszívesebben. Jellemzőnek kell tartani, hogy bár most is közel mégegyszer akkora az aránya a lelkes kézimunkázóknak a nem kereső nőknél, mint a keresőknél, több szabadidő esetén még nagyobb lenne a különbség.

14. tábla

A szabadidő eltöltésének százalékos megoszlása

Az elfoglaltság megjelölése	Szabadidejükben mivel foglalkoznak legszívesebben		Ha több szabadidejük lenne, mivel töltenék azt	
	a kereső nők	a nem kereső nők	a kereső nők	a nem kereső nők
Olvas	28,6	21,3	19,1	19,7
Kézimunkázik	28,5	43,0	12,7	20,3
Pihen	11,3	6,5	12,7	12,1
Házimunkát végez	8,1	9,7	4,1	4,9
Gyermekeivel foglalkozik	7,2	6,8	8,4	3,9
Rádiót hallgat	4,4	4,3	1,0	1,2
Színházba, moziba jár	2,5	1,1	18,5	16,2
Sétál, sportol	1,8	1,7	12,1	7,8
Tanul	1,0	0,2	6,7	3,8
Egyéb	4,0	4,5	4,7	10,1
Nincs szabadideje	2,6	0,9	—	—
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Ezek az adatok azt mutatják, hogy a kereső foglalkozással együttjáró magasabb életszínvonal bár nyilvánvalóan elsőrendű, de mégsem egyedüli forrása annak, hogy egyre több nő választja a kereső foglalkozást. A nők fejlődő, átalakuló szemlélete, a közélet s a társadalmi munka iránti növekvő érdeklődése, magasabb kultúrigénye mind nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a nőket többé nem elégíti ki egyedül saját családjuk ellátása, s ki akarják venni részüket a társadalom közös életéből, a társas munkából is.

Az eddigiek csak vázlatos képet adhattak a felvétel eredményeiről, azonban ezekből is egyértelműen pozitív kép bontakozik ki a nők helyzetéről Magyarországon. Így kétségtelenül pozitív a nők széles rétegeinek kilépése a háztartás szűk keretei közül, tudatos részvállalása a társadalmi termelésből, a közösség szociális és kulturális, igazgatási teendőiből, és ugyanígy kétségtelenül pozitív

az ezzel együtt kiszélesedő látókörük, emelkedő kultúrszínvonaluk. Pozitívan kell megítélni azt is, hogy a nők keresetének tekintélyes súlya van a családi jövedelemben, mégpedig nemcsak közvetlenül az életszínvonal szempontjából, hanem azért is, mert ez a körülmény megszilárdítja a családon belüli női egyenjogúságot, hozzájárul a kölcsönös megbecsüléshez, magasabb erkölcsű családi élethez.

Am, ha e fontos vonatkozásokban kedvezőnek kell is ítélni a helyzetet, helytelen lenne, ha nem vennénk észre, hogy vannak e helyzetnek negatív vonásai is. Talán legelőször arról kell beszélni, hogy az utóbbi években alacsony nálunk a születések száma, amihez, más fontos tényezők mellett minden bizonynyal hozzájárul a kereső nők számának nagyarányú emelkedése is, amivel nem tartott teljesen lépést a gyermekek ellátásának társadalmi segítése.

Afelett sem lehet szemet húnyni, hogy ha a nők túlnyomó többsége — felmérve az anyagi és kulturális előnyöket — önként és tudatosan vállalja is háztartásának ellátása, gyermekeinek nevelése mellett a kereső foglalkozást, ez ma még mindenképp nagy terhet jelent számára. Világosan beszélnek erről az időfénykép adatai, amelyek megmutatják, hogy életkörülményeik javítása, szabadidejük, pihenőidejük és nem utolsósorban alvásidejük növelése kívánatos volna. Ma még az ő vállalkra hárul a munka dandárja akkor is, ha segít a család, akkor is, ha van fejlődés a házimunka mechanizálásában, s ha a társadalom egyre növekvő részt vállal is a gyermekek ellátásában. Emellett arról sem felejtkezhünk meg, hogy a statisztika eszközei egymagukban nem képesek az életet a maga teljességében ábrázolni. Azért az adatokból élénk táruló kép — minden megszépítő szándék nélkül is — bizonyos mértékben szebb, mint a valóság, mert nem tükrözheti a mindennapok azon kisebb-nagyobb nehézségeit, amelyeket a valóság megismerésének más eszközeivel lehet csak feltárni és ábrázolni. De ha sok nehézség tartozik is hozzá a számokkal jellemzett helyzethez, a számok segítségével vázolt kép mégis arról beszél: jelentős utat tettünk meg eddig és a körülményekszabta lehetőségek határai közt állandóan könnyítve helyzetüket, továbbra is ezen az úton kell haladnunk, mert ez a társadalom anyagi felemelkedésének, politikai, erkölcsi és kulturális fejlődésének az útja.